

Het Clarissenklooster Zonnelied

Het glasraam "Loflied van de schepselen" of "Zonnelied"

Het glasraam aan de oostzijde van de kapel is het werk van de kunstenaar Michel Martens. Het werd gemaakt voor het paviljoen Civitas Dei van de wereldtentoonstelling te Brussel in 1958. Het is en blijft eigendom van de Staat. Het mocht hier geplaatst worden op voorwaarde dat het door het publiek kan bezichtigd worden. Het bestaat uit stukken beton waarin veelkleurige glasscherven zijn verwerkt. Het is een verwijzing naar en een uitbeelding van het bekend middeleeuws gedicht van de Italiaanse heilige Franciscus van Assisi. Samen met zijn stadsgenote de H. Clara, stichtte hij de Clarissenorde.

Dit gedicht *Cantico delle Creature* of *Cantico del Sole* wordt meestal vertaald door het Zonnelied. De kunstenaar Martens is er in geslaagd de tekst van dit loflied uit te beelden. Men herkent er duidelijk broeder zon, zuster maan, de sterren, het onstuimig vuur, het nederige water, bloemen en vruchten van moeder aarde. Zelfs zuster dood vindt er een bescheiden plaats. We vinden er ook het begrip vrede in het woord *Caritas* onderaan. Het glasraam komt tot zijn volle recht wanneer de morgenzon erachter schijnt.

De kleinere glasramen in de westelijke muur evenals de hoge lichtgevende ramen zijn van dezelfde kunstenaar.

Als kunstsmeedwerk vinden wij er: het tabernakel, de panelen Maria en Franciscus in tin, het kruis boven het altaar en de kruisweg. Dit alles is het werk van Roger Bonduel.

Het houten Mariabeeld uit een boomstam is het werk van een monnik uit de abdij van Wisques in Frankrijk.

Zonnelied

Allerhoogste, almachtige en goede Heer,
U zij lof, glorie en eer
en alle zegeningen;
U alleen, Allerhoogste, komen zij toe
en geen mens is waardig U ook maar te noemen.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, met al uw schepselen,
vooral de heer broeder Zon,
die de dag maakt en door wie Gij ons verlicht.
Hij is schoon, stralend met grote pracht:
van U, Allerhoogste, is hij het symbool.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door zuster Maan en de Sterren.
Gij hebt ze aan de hemel gemaakt,
klaar, kostbaar en schoon.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder Wind
en door de lucht en de wolken,
door het zachte weer en de seizoenen,
door dewelke Gij alle schepselen onderhoudt.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster Water,
die zeer nuttig is en nederig,
kostbaar en kuis.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder Vuur,
door wie Gij de nacht verlicht:
hij is schoon en vrolijk,
onweerstaanbaar en sterk.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door onze zuster moeder Aarde,
die ons draagt en voedt
en allerlei vruchten voortbrengt
en veelkleurige bloemen en kruiden.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door hen die vergiffenis schenken uit liefde tot U,
die beproeving en ziekte verdragen.
Zalig zij die de vrede bewaren,
want door U, Allerhoogste,
zullen zij worden gekroond.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer,
door onze zuster de lichamelijke Dood,
waaraan geen levend mens ontkomen kan.
Ongelukkig zij die sterven in zonde.
Zalig zij die aangetroffen worden in uw Wil,
want de tweede dood zal hen geen kwaad doen.

Loof en prijs mijn Heer,
dank en dien Hem
in eenvoud.

Franciscus van Assisi

Historisch overzicht van de kloostergemeenschap

Het monasterium is gebouwd voor zusters die behoren tot een orde, die in 1212 te San Damiano werd gesticht door de heilige Clara. Het is de tweede orde van de Heilige Franciscus en de zusters worden de "arme Dames", later de "Clarissen" en ook de "Arme Claren" genoemd.

In 1861 schonk de Oostendse notaris Felix Van Caillie (1799 - 1879) aan deze kloosterorde de oude gebouwen van een brouwerij toen zijn dochter Elise (1840 - 1924) haar intrede deed bij de Arme Claren te Brugge. Op 5 februari 1862 kwamen moeder Maria-Domenica met zuster Bernadine naar Oostende om het klooster in te richten. De stichting had plaats op 3 juni 1862. Het klooster was gelegen aan de Maria Hofstraat en de Platformstraat. Op 19 maart 1869 werd begonnen met de bouw van een kapel. De arduinen eerste steen, met inscriptie van die datum, bevindt zich nog steeds in de tuin van het huidige klooster. Telkens er genoeg geld voorhanden was, kocht men de aanpalende huisjes op en werd door kleine verbouwingswerken het klooster vergroot en aangepast. Deze gebouwen, gelegen in de stadskern, waren zo bouwvallig dat verder bewonen uitgesloten was, zodat het bouwen van een nieuw klooster zich opdrong. In 1954 werd architect-ingenieur Paul Felix een eerste maal geraadpleegd. Samen met de toenmalige abdis zuster Jozefa Jonckheere werd het plan ontworpen. Op 26 april 1959 kon de communiteit haar nieuwe klooster betrekken.

Het leven van de Clarissen is er een van volkomen afzondering van de wereld, vol armoede, boete en beschouwing. Hun dagtaak is een afwisseling van handenarbeid en koorbed; zelfs om middernacht komen ze voor twee uur samen in de kapel. De regels van het pauselijke slot laten niet toe dat zij hun monasterium verlaten. Zelfs wanneer ze in de kapel komen, moeten ze verborgen blijven voor het publiek.

Het is een klein klooster van baksteen en beton, op het grondgebied van het vroegere Mariakerke, gelegen aan de Mariakerkelaan 212. Het plan is gegroeid rond twee hoofdelementen: de kapel en de eigenlijke woonvleugel. Deze woonvleugel bevat op de begane grond een keuken, een refter en een recreatiezaal en op de verdieping de cellen.

Rond deze twee hoofdkernen groeperen zich dan verder de ondergeschikte ruimten. De werkplaatsen liggen aan de westzijde van de woonvleugel, en de kapittelzaal en het noviciaat liggen in de verlenging van de kapel. Tussen de kapel en de woonvleugel bevindt zich een schakelgebouw met de infirmerie van waaruit de tuin en de kapel zichtbaar zijn, en met de lokalen bestemd voor het bezoek. Ten slotte verlengt de woonvleugel zich naar de straat toe met de kwartieren van de buitenzusters. Rond deze vleugel verspreiden zich dan de verschillende hofjes waardoor kansen ontstaan op afwisselende uitzichten, blijkbaar een psychologische noodzaak voor zusters die gedurende hun hele leven nooit hun monasterium verlaten.

Een bijzondere oplossing werd gezocht voor de kapel, die ook voor het publiek toegankelijk is. Aangezien de zusters ook in de kapel niet door het publiek mogen gezien worden, bestond de tot op heden toegepaste oplossing erin dat de slotzusters in een afzonderlijke aanbouw uitzicht hadden op het koor. Het koorgebed geschiedde in een afzonderlijk oratorium. Deze oplossing houdt de slotzusters echter buiten de kapel die de hoofdruimte is van het monasterium.

Hier werd uitgegaan van het idee de slotzusters in dezelfde ruimte te brengen als de gelovigen. De zusters zitten hier aan beide zijden van het altaar, door houten wanden aan de blikken van het publiek onttrokken. Ze zitten op de ereplaats in de kapel. Het koorgebed kan meteen in de kapel plaatsgrijpen. Uit deze opvatting is dan het grondplan van de kapel ontstaan, dat naar het altaar toe breder wordt. De klassieke sombere tralies werden vervangen door doorschijnende tralies uit plexiglas.

Er werd gepoogd deze gemeenschap een monasterium te bezorgen gebouwd in de architecturale opvattingen van deze tijd. Vandaar vindt men binnen de omheining een geopendheid op de natuur en de lucht, en vandaar ook het streven naar echtheid door het onopgesmukte materiaal, met voor dit franciscaanse midden een bijzonder accent op eenvoud en armoede. Dit werd vertaald naar baksteen van de streek die op vele plaatsen ruw gebleven is, beton in zijn natuurlijke verschijsning, blank grenenhout en cementtegels. Er werd gepoogd om zonder opzettelijkheid, zonder kloosterachtig te willen doen, maar uit de natuurlijke groei van het plan naar zijn veelvuldige bestemmingen en het gebruik van een directe en klare architecturale taal, dit klimaat de doen ontstaan waarin het voor vrouwen van deze tijd mogelijk kan worden hun eeuwenoude monastieke regel te beleven.¹

Een tweede bouwphase had plaats tussen 1965 en 1967. Omwille van diverse soorten handenarbeid en de toename van nieuwe postulanten drong de noodzaak zich op om in nieuwe lokalen te voorzien. Hiervoor werd een braakliggend stuk grond aan de Lariksenlaan opgekocht. Daarop werd een nieuwe vleugel gebouwd die voltooid werd in 1967. Het publieke gedeelte voorzag hoofdzakelijk in de ruimte voor de buitenzusters en de spreekkamer. In het slot zelf werden een grotere ontspanningsruimte, een eetzaal en een keuken voorzien.

¹ Paul Felix bij de vooropening van het Clarissenklooster, 11 april 1959.

De architect Paul Felix

Paul Felix werd geboren in Oostende op 8 december 1913. Hij introduceerde in België een nuchtere, functionele bouwstijl. Behalve het Clarissenklooster Zonnelied bouwde hij verscheidene woonwijken, zoals de wijk De Oostendse Haard in Stene en in 1967 de wijk Den Elst in Herent, en een groot aantal vrijstaande woningen. In 1958 werd hij hoogleraar aan de architectuurafdeling van de Faculteit voor Toegepaste Wetenschappen van de universiteit van Leuven, waar hij een diepgaande herstructurering van het architectuuronderwijs doorvoerde. Paul Felix overleed in Oostende op 5 januari 1981.¹

De glazenier Michel Martens

De glasramen in de kapel en de kapittelzaal van het Clarissenklooster Zonnelied zijn van de hand van glaskunstenaar Michel Martens. Ook de oorspronkelijke tuinaanleg en kleurenschikking heeft hij bedacht.

Michel Martens werd geboren te Wervicq-Sud in Frankrijk op 24 maart 1921. Hij is autodidactisch glaskunstenaar sedert 1947 en maakte sedertdien duizenden vierkante meter glasramen over de wereld. Hij is tevens wereldwijd bekend om zijn spiegelsculpturen. Michel Martens stelde tentoon in binnen- en buitenland en er bevinden zich werken van hem in musea en openbare inrichtingen, banken en private collecties.²

Paul Felix heeft er bestendig over gewaakt dat het licht overal zou aanwezig zijn. Het spoelt vrij door de kloostergangen, dringt in de minuscule cellen die elk hun klein balkon hebben, straalt in de gemeenschapszaal, refter en keuken. Slechts in de kapel wordt het licht getemperd tot sfeer, tot ingetogen kleur. Glazenier Michel Martens heeft er enige van zijn beste ramen voor gemaakt, glas-in-lood dat alweer uiterst eenvoudig is, maar ook glas-in-beton dat de kostbaarheid heeft van ruwe edelstenen. In de kapel is immers enige weelde veroorloofd en zelfs zinvol.

Alle materialen zijn met eerbied voor hun eigen karakter gebruikt en in hun onopgesmukte staat aanwezig: het beton blijft beton, de stenen worden niet gekalkt, het hout van de koorafsluiting, de communiebank, de biechtstoelen en de deuren wordt gewoon blank gelaten. Ook dat is in de echte geest van Sint Franciscus, wiens hooglied aan de zon een hymne is aan de oerelementen van de schepping.

¹ Geert Bekaert en Ronny De Meyer (Afdeling Architectuur van de Faculteit van Toegepaste Wetenschappen van de K.U.L.), *Paul Felix 1913 - 1981*, (monografie), Tiel: Lannoo, 1981, 194 p.

² Willy Juwet, ed., *Michel Martens: van glasraam tot glasraam*., Brussel: Museumfonds van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1986, 62 p.

Glas is een fascinerend materiaal en biedt als uitdrukkingsmiddel enorme mogelijkheden. In de doorzichtige glaswand aan de tuinzijde zijn enkele rechthoekige velden van gekleurd glas en beton aangebracht en een groter betonvenster met motieven uit het Zonnelied van Fransiscus bevindt zich aan de overzijde, de glasramen Caritas en Le cantique du soleil (loflied aan de zon). Boven in de lichtbeuk heeft Martens licht glas-in-lood aangebracht met enkele verticale rechthoekige kleuraccenten.

Tekst van Patrick Vandenabeele, historicus (vanaf pg.59)